

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
Відділ навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ПОЛЬЩІ ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ОГІЄНКА
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ТА МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНОГО ПІДХОДУ

Збірник тез
Всеукраїнської наукової конференції

21 квітня 2021 р.

(електронне видання)

За науковою редакцією Н. І. Богданець-Білоskalенко

Київ
Педагогічна думка
2021

УДК 373.5.016-047.32:376-054.57:811.161.2

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 5 від 26 квітня 2021 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України, професор Ізмаїльського державного гуманітарного університету;

Хорошковська-Носач Тетяна Петрівна, науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Ліпчевська Інна Леонідівна, науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кічук Надія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету;

Подлевська Неля Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 21 квітня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2021. 100 с.

ISBN 978-966-644-592-9

До збірника увійшли тези учасників Всеукраїнської наукової конференції «Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу» (21 квітня 2021 року). У роботах висвітлено проблеми, що стосуються специфіки навчання української мови як державної, внеску Ольги Хорошковської в розвиток української лінгводидактики, питання технологій навчання української мови в початковій школі, особливостей навчання мов національних меншин у школах з національними мовами викладання, формування читацької компетентності на уроках української мови та літератури в початковій і середній школі.

Збірник адресовано науковцям, науково-педагогічним працівникам, педагогам, докторантам, аспірантам, студентам, практикам освітньої галузі та всім, хто цікавиться проблемами навчання української мови та мов національних меншин у закладах загальної середньої освіти.

УДК 373.5.016-047.32:376-054.57:811.161.2

За зміст публікацій, достовірність інформації, цитат, покликань на літературні джерела відповідальність несуть автори.

ISBN 978-966-644-592-9

© Інститут педагогіки НАПН України, 2021
© Педагогічна думка, 2021

усвідомлення і засвоєння, орієнтуючись на сучасні підходи навчання української мови.

Однією зі спільних рис навчання української мови є комунікативна компетентність, що спрямована на успішне використання всіх видів мовленнєвої діяльності в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєвих завдань. Опанування функціональних складників мовної системи, соціокультурний розвиток особистості, формування вміння вчитися є неповним переліком завдань, що стоять перед учителем початкових класів для реалізації успішного навчання української мови учнем.

З метою подальшого засвоєння навчального матеріалу з мови вчитель-словесник удосконалює та розширює знання учнів мови шляхом реалізації завдань щодо формування загальнолюдських ціннісних орієнтирів, формування лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних, правописних умінь і навичок, створення власних висловлювань різних типів, стилів і жанрів тощо. Лише за умови наступності й ефективної реалізації цих мовних завдань ми отримаємо успішну, розвинену й освічену особистість.

Таким чином, успішне оволодіння мовою здобувачами освіти та опанування ними практичними навичками та компетентностями уможливить ефективність змін ланок освіти і не буде втрачено бажання вчитися, пізнавати та освоювати нове.

Література

1. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2019. 256 с.

2. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/nqfs> (дата звернення: 20.04.2021).

3. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.04.2021).

4. Навчальні програми для загальноосвітн. навч. закл. України + опис ключових змін. 5–9 класи. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2017. 184 с.

Третяк Ольга,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти,
Інституту післядипломної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
e-mail: o.tretiak@kubg.edu.ua*

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ СПІЛЬНОТИ ДОПИТЛИВИХ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Ключові слова: «Філософія для дітей», «спільнота допитливих», методика, літературне читання, учні початкової школи, дискусія, мислення, урок.

Один із важливих засобів ефективного різнобічного розвитку особистості вбачається в активізації позитивного досвіду філософської думки, яка може віддзеркалитися на уроках літературного читання в початковій школі в умовах Нової української школи.

Слово «філософія» було створене внаслідок поєднання двох давньогрецьких слів «любов» і «мудрість» [4, с. 37].

Концепція «дитячого філософствування» як засобу пізнання Г. Меттьюза ґрунтується на його переконаності в тому, що філософія становить собою соціальний інститут, який заохочує людину до постановки питань настільки суттєвих і глибоких, що спроби їх вирішити, зазвичай, уявляються наївними.

На думку американського філософа, «суспільство потребує босоногого Сократа, щоб ставити по-дитячому прості (і по-дитячому складні!) запитання, змушувати людей переглядати те, що вони бездумно приймали як данність» [3, с. 95]. І саме дитяча наївність та відкритість для пізнання світу не потребують спеціального культивування, тому можна очікувати, що філософствування є одним із природних проявів дитини.

Нашу увагу привернула розроблена й експериментально апробована технологія передачі філософських знань дітям «Філософія для дітей», запропонована американським ученим Метью Ліпманом та його співробітниками з Інституту з питань розвитку філософії для дітей при Монтектлар коледжі, США. В основі цієї методики лежить ідея, згідно з якою давня філософія є найбільш ефективним засобом розвитку мислення людини. Метью Ліпман пропонує перетворити клас у спільноту допитливих, де учні зможуть продукувати та обговорювати ідеї, прояснювати поняття, розвивати гіпотези, оцінювати можливі наслідки і в цілому спільно міркувати.

Цьому сприяє її запитальний характер, а запитання «задаються собі та іншим відносно різноманітних речей, у з'ясуванні суті використаних понять, наведення аргументів за чи проти тої або іншої думки» [5, с. 54]. Застосування поліваріантних відповідей, рефлексивне ставлення до інструментів пізнання, вимога логічності й послідовності та залучення до неї когнітивних, етичних та естетичних здібностей свідомості роблять її інструменти унікальними й незамінними для вироблення навичок недогматичного, гнучкого, контекстуального й водночас суворого й доказового мислення [5, с. 127].

Розроблені художні твори Метью Ліпманом про життя дітей сприяли «розмірковуванню», тобто розвитку і збагаченню мислення учнів засобами мовлення. А дитячі запитання відзначаються такою новизною і винахідливістю, стверджує американський філософ, яка не завжди є доступною дорослим, навіть тим, хто характеризується високим рівнем уяви.

Аналіз різноманітних публікацій з проблеми застосування методики «Філософія для дітей» дає підстави стверджувати, що ідея про навчання молодшого школяра розмірковувати не нова. Розроблено чимало різних за змістом програм і технологій упровадження такої філософії в шкільну освіту.

Запропонована технологія викликає в учителів практичний інтерес, розширює уявлення про різноманітні методики навчання та виховання дітей.

Впровадження філософії у початковій школі на уроках літературного читання вкрай унікальна практика. Урок літературного читання за методикою «Філософії для дітей» має діалогічний характер, у ході якого відбувається вільний обмін думками у формі бесіди, дискусії. «Філософія для дітей» є основою для міркувань, роздумів. Учні навчаються логічному підходу до обговорення питання. Завдання вчителя – створити ситуацію успіху, як для кожного учня окремо, так і для всієї «спільноти допитливих». На уроці з елементами філософії кожна думка, кожне висловлювання важливі й цікаві. У процесі діалогу народжується багато різних цінних думок. Ні в якому разі не можна виділяти єдине правильне чи хибне судження. Безумовно, усі ідеї заслуговують на увагу. «Позитивному настрою учасників діалогу сприятимуть щирість наставника, його правдивість і простота у спілкуванні, вміння викликати у співрозмовників різні асоціації, пов'язані з обговорюваними поняттями. Адже лише особисті переживання та почуття педагога можуть викликати в дітей інтерес до проблеми, що обговорюється, стимулювати їхню власну активність, визначити суб'єктивну позицію» [1, с. 44]. Унікальність методики «Філософія для дітей» у тому, що вона ставить перед учнями запитання, а не відповідає на них. Після прочитаного твору, під час обговорення поведінки героя, ситуації чи події, у розмові «не фігурують професійні філософські категорії, але можна знайти багато ознак специфічної філософської діяльності» [5, с. 32]. Свої судження учні перевіряють запитанням «Чому?», таким чином, діти хоча і стихійно, але природно тягнуться до філософствування та вчать чути один одного. Розгляд різноманітних життєвих проблем допомагає виробити аналогічні підходи до особистого життя. Одним із головних педагогічних принципів програми є орієнтація на власний досвід дітей [5, с. 149].

Такий досвід спілкування викликає у педагогів «ще більший інтерес тому, що в Україні є свої напрацювання в аспекті філософського пізнання й опанування світу дитиною» [2, с. 2]. Витоки її – у педагогічній спадщині В. Сухомлинського, – у відомих в усьому світі оповіданнях і казках для дітей, у розробленій системі занять, упровадженій у практику Павлиської школи. Твори видатного-практика для дітей «охоплюють різні сторони розвитку й формування дитини» [2, с. 2]. Це оповідання про красу природи і людини, про любов у серці і чуйність, про мудрість і ціннісне ставлення до людей, про вміння перемагати труднощі, відстоювати свої погляди й переконання, твори, які пробуджують допитливість. Долучаючись до художніх творів Василя Сухомлинського, у процесі пізнавального діалогу при обговоренні їх учитель і учень тісно і плідно співпрацюють. Це сприяє формуванню культури почуттів,

розвиває в дитини здатність бачити поруч себе людину, брати близько до серця її радощі і горе, тривогу і хвилювання, відчувати самотність як велике горе, що може спіткати людину. У віці 6–7 років діти найбільш сприятливі до розв'язання філософських проблем, які мають особливе значення у вихованні в учнів високоморальних почуттів, формуванню моральної чутливості до життєвих ситуацій оточуючих людей, стверджуючи, що чим глибше почуття, які переживають діти, тим більше вони замислюються над сутністю цих явищ, виявляючи власне ставлення до них. Методика «Філософія для дітей» може бути реалізована на уроках літературного читання в початкових класах. Учні, читаючи, навчаються насолоджуватися красою слова, мимоволі опиняються в ролі співавтора чи героя твору. У «спільноти допитливих» можуть виникнути запитання як до автора художнього твору, так і до героїв. Завдяки такому діалогу, вчитель краще пізнає своїх учнів.

Філософія для дітей спонукає до детального аналізу, обмірковування всього прочитаного. У процесі обговорення творів, саме з міркувань дітей і їх розбіжностей у поглядах зароджується поштовх до пізнання. «Зусилля проявляються не втому, щоб пасивно зазубрювати інформацію, спираючись на роботу пам'яті, а в активному входженні у суть філософських загадок, які вимагають самостійних творчих і критичних зусиль інтелекту, кмітливості, уяви» [5, с. 54]. Особливої значущості ці питання набувають стосовно дітей молодшого шкільного віку, коли відбувається формування основних психічних процесів і якостей особистості. Діти в цьому віці є природними філософами. Плідність діалогу чи дискусії залежить від того, наскільки задіяні всі учасники класної спільноти і не просто в обміні думками, а у взаємокорекції та взаємозбагаченні.

Яким має бути текст для застосування методики «Філософія для дітей»? Навколо даного питання йде дискусія і висловлюються різні думки. Одні вважають, що мають бути підібрані оригінальні тексти, інші – що це має бути дитяча художня література. У Метью Ліпмана це були спеціально написані дидактичні історії. Для нашої класної спільноти можуть підійти «не тільки філософські новели, притчі, а й оповідання для дітей, казки, вірші, у яких певна проблема, центральне поняття, що потребує осмислення й обговорювання на філософському уроці, представлені яскраво, очевидно» [1, с. 47]. На нашу думку, це мають бути такі художні твори, у яких хвилювання і думки героїв спрямовані викликати резонанс і співпереживання читача, інтелектуальний неспокій. Оскільки питання замасковані художньою каймою, учні разом з учителем ніби виконують дослідну роботу, щоб розкрити філософську суть цих запитань, перетворивши весь клас на «спільноту допитливих». Для стійкого інтересу до читання сам твір має відповідати інтересам, прагненням дітей. Важливо, щоб вони не просто бачили та промовляли слова, але й розуміли значення слів, фраз, речень. Якщо учні у змозі зробити висновок до прочитаного твору, тим більше смислів вони можуть взяти для себе з читання.

Значимо, що самі учні на запитання, що саме їм подобається на філософських уроках, указують на можливість розмовляти на цікаві теми з

однокласниками, які не обговорюються на інших уроках, ані поза школою, ані в сім'ї. Це означає, що більше всього вони цінують лінгвістично комунікативний фактор.

На нашу думку, цінність методики «Філософія для дітей» полягає в тому, що спонукає учнівську спільноту до самостійного пошуку істини під час читання та обговорення літературного твору, навчає застосовувати на практиці самостійно здобуті знання та мотивує до подальших розмірковувань.

Література

1. Гавриш Н. В., Ліннік О. О. Філософія для дітей. Цікаві уроки для молодших школярів : метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 232 с.
2. Сухомлинська О. В. Філософія для дітей в етичній спадщині В. О. Сухомлинського. Постметодика. 1995. № 2 (9). С. 2–6.
3. HotTopics. A quick look at the hottest issues in teaching and learning. Листівка NEA, 1997. 15 р.
4. Чанышев А. Н. Философия как «филология», как мудрость и как мировоззрение : Вестник МГУ. Серия 7. Философия. 1995. № 5. С. 37–62.
5. Юлина Н. С. Философия для детей. Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2005. 464 с.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО----- 3

Секція 1. СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ. ВНЕСОК ОЛЬГИ ХОРОШКОВСЬКОЇ В РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Богданець-Білоskalенко Н.	Формування орфографічних навичок в учнів початкових класів на уроках державної мови-----	5
Караман О.	Розвивальний потенціал творів-роздумів у формуванні комунікативного досвіду учнів старших класів закладів загальної середньої освіти-----	7
Караман С.	Алгоритм як прийом виконання проблемних завдань на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти-----	9
Коваленко О.	Сучасні підходи до реалізації завдань вивчення української мови як державної в початкових класах з російською мовою навчання-----	11
Криган С.	Поетапні зміни у викладанні української мови у закладах загальної середньої освіти з вивченням мов національних меншин-----	13
Лемко Г.	Важливість навчання рідною мовою в поглядах педагогів західного регіону України ХХ – початку ХХІ ст.-----	16
Ліпчевська І.	Особливості підходу до навчання української мови як державної в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин	18
Петрук О.	Діалогічне мовлення як складова комунікативної компетентності учнів-----	21
Романюк С.	Сучасні тенденції навчання української мови як державної-----	23
Руденко Ю.	Специфіка психолого-педагогічного супроводу майбутніх вихователів до навчання української мови дітей в закладах дошкільної освіти етнонаціональних спільнот в Південному регіоні	26
Руснак І.	Інноваційні засади навчання української мови в діаспорі-----	28
Хорошковська-Носач Т.	Науково-педагогічна діяльність Ольги Назарівни Хорошковської у вимірах української лінгводидактики-----	31
Чемес Г.	Використання методу вправ на уроках державної мови в початковій школі-----	35

Шевчук Л.	До питання про збагачення словникового запасу з української мови учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на засадах компетентнісного і диференційованого підходів--	36
-----------	---	----

Секція 2. ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Барляк Г.	Психограматика Монтесорі та граматичні символи частин мови в аспекті вивчення української мови-----	38
Біла О., Цзінь Я.	До питання про різновиди театралізованих ігор для молодших школярів як активних читачів-----	42
Коваленко О.	Teacher advanced education for implementation the competency-based approach : the curriculum competence-----	44
Котик Т.	Наукові засади ознайомлення молодших школярів з елементами мовної теорії-----	46
Скрипник Н.	Інтерактивні технології навчання в системі професійно орієнтованої підготовки вчителів початкової школи-----	48
Фідкевич О.	Особливості зворотного зв'язку як етапу формувального оцінювання в 3–4 класах початкової школи-----	51
Шкрєбтієнко Л.	Роль української мови у формуванні особистості дошкільника та молодшого школяра-----	53
Ющенко С.	Інтерактивні методи навчання як засоби формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів-----	55

Секція 3. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ШКОЛАХ З НАЦІОНАЛЬНИМИ МОВАМИ ВИКЛАДАННЯ

Бакуліна Н.	Лінгводидактичні особливості конструювання інтегрованого змісту початкового навчання письма мовою іврит та єврейської традиційної культури-----	58
Боднарюк С.	Мовна політика в багатомовних регіонах : досвід країн Європейського союзу та України-----	61
Депчинська І.	Особливості викладання угорської мови у школах з національними мовами викладання-----	64
Джежелей О.	Розвиток дару слова як методична проблема-----	65

Заремба Л.	Особливості дистанційного та онлайн навчання в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин-----	68
Кондур З.	До питання кодифікації ромської мови в Україні--	70
Ранюк О.	Мнемотехніка на заняттях польської мови в початковій школі-----	71
Сніговська О., Малахиті А.	Використання творчих завдань у навчанні мов національних меншин (на прикладі новогрецької мови)-----	73

Секція 4. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ПОЧАТКОВІЙ І СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Дячок С.	Роль компетентнісно орієнтованих завдань у формуванні читацької грамотності школярів-----	76
Ємець А.	Проблеми формування обов'язкового кола читання молодших школярів-----	78
Недін Л.	Народна казка як складова освітньо-естетичного виховання на етнонаціональній основі-----	80
Пенькова С.	Пропедевтика літературознавчих понять як складова читацької компетентності здобувачів початкової освіти-----	82
Слижук О.	Стратегії формування сучасного учня-читача в гімназії-----	84
Снегірьова В.	Мотивація читацької діяльності учнів у підручниках мовно-літературної галузі-----	86
Тарабанова Я.	Міжпредметні зв'язки на уроках української літератури як важливий інструмент формування міжпредметної компетентності-----	89
Тіхонова Н.	Наступність як одна з умов успішного навчання української мови-----	91
Третяк О.	Філософські запитання для спільноти допитливих на уроках літературного читання-----	92